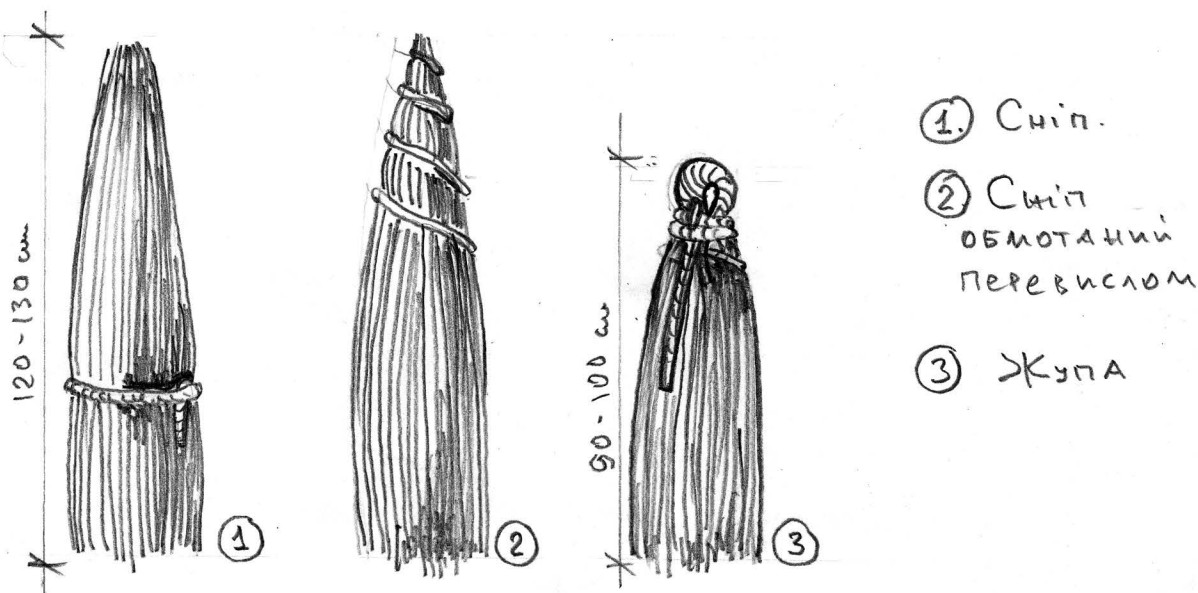

ДОВІДКА ПРО ТЕХНОЛОГІЮ ПОКРИТТЯ ДАХУ ХАТИ "В ЖУПИ" НА САДИБІ З СЕЛА МЕДВЕДІВЦІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛ.

Підбір і заготівля соломи та в'язання жуп

Солому для жуп слід заготовляти з ярого ячменю. Перевага його перед озимим очевидна. Солома з ярого жита має в половину менший діаметр, ніж озима. Це дозволяє мати у снопі більшу кількість стеблин, що у свою чергу при покрівлі утворює щільніший шар, ніж товста озима солома, і краще захищає будівлю від проникнення вологи. Інша, не менш важлива перевага ярої соломи, в тому, що вона набагато пластичніша від товстої крихкої озимої соломи і легше піддається в'язанню жуп та кріпленню їх до лат під час покрівельних робіт.

Зжате серпом жито вимолочується і заготовляється як матеріал для покрівельних робіт. З соломи в'язуться снопи. Розмір ущільненого снопа: висота – 120-130 см, діаметр – до 25 см. Після цього із снопа накручуються жупи. Що таке жупа?

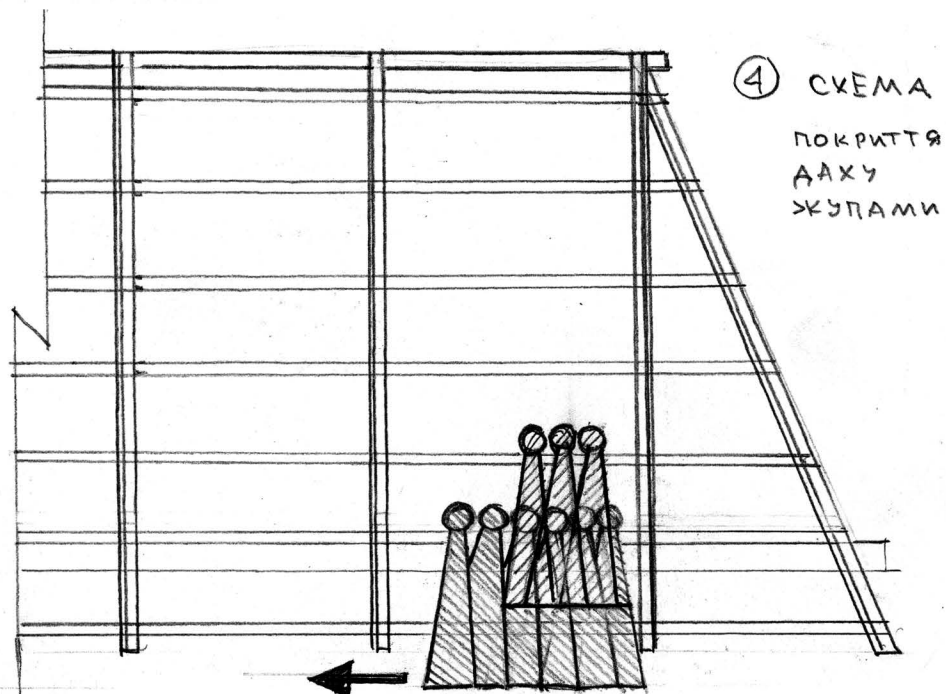

Береться сніп (мал. 1), лівою рукою охоплюється верх снопа, а правою витягується зі снопа 10-15 соломинок, скручуються у перевесло і обмотується верх снопа (мал. 2). Після цього лівою рукою підтримують сніп, а правою скручують верх снопа (за годинниковою стрілкою), так щоб вгорі утворилася кругла форма (голова). Далі правою рукою утримується голова снопа, а лівою витягується пучок соломинок, з якого скручується перевесло і обмотується сніп під утвореною головою, тим самим фіксуючи її.

Після цього права рука звільняється і тоді обома руками докручується перевесло, яким ще раз обмотується сніп під головою і заправляється під першу обв'язку перевесла, так щоб хвіст перевесла лягав на сніп по ходу соломинок. Потім сніп кладуть на землю і, притримуючи його ногою в районі голови, обома руками міцно затягують перевеслом. Тепер сніп піднімають із землі і, тримаючи його в одній руці, іншою витрушують із нього зайву солому, яка не ввійшла у зав'язку жупи. Готова утворена форма снопа з головою має назву "жупа" і готова як елемент покриття даху (мал. 3). Перед покриттям всі жупи шляхом обрізання приводили до одного розміру. Обрізали жупи переважно косою на спеціальному станку або сокирою на дошці.

Технологія покрівлі "в жупи"

Починають крити дах з нижнього ряду, обходячи весь його периметр. Першу жупу укладають на перший ряд так, щоб перпендикуляр, опущений з верхнього кінця даху залишався за жупою (мал. 4).

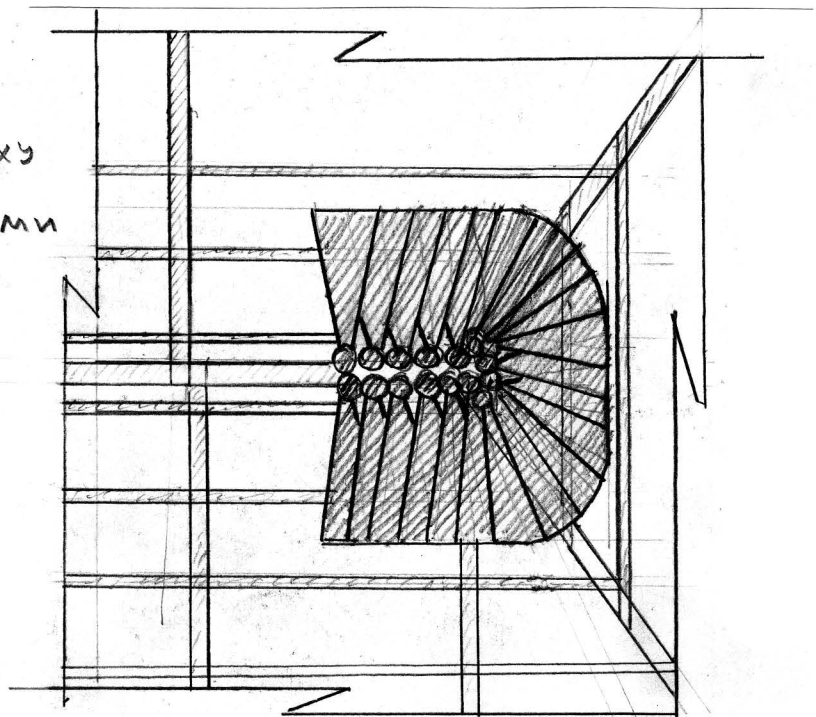
Жупу укладають на лати, так щоб її голова знаходилася вище лати, до якої прив'язували жупу, і слугувала своєрідним фіксатором. Після цього з жупи висмикується жмут соломи, з якої скручується перевесло. Перевеслом жупа прив'язується до лати шляхом пропускання перевесла через верх лати. Далі беруть іншу жупу, укладають її голову над латою і перевеслом з попередньої жупи в

такий самий спосіб прив'язують до лати, щільно підбиваючи її до першої жупи. Аби прив'язати наступну жупу, надточують існуюче перевесло шляхом виймання з жупи пучка соломи, який стикується шляхом скручування з попереднім перевеслом. У такий спосіб укладають один ряд жуп, обходячи периметр даху, а в кінці щільно стикуючи останній сніп жупи до першої.

Перший сніп другого і наступних рядів починають укладати на лату над першим снопом попереднього ряду. Другий і наступні ряди жуп укладають так, щоб його край у половину перекривав попередній ряд.

Слід зазначити, що на кутах даху додають одну або дві додаткові жупи, аби ущільнити покриття і зберегти його товщину. Таким чином, укладаючи ряд над рядом, покривається вся площа даху. Останній ряд покриття укладається так, аби вгорі на стику двох схилів даху голови жуп щільно прилягали одна до другої (мал. 5).

⑤ СХЕМА
ПОКРИТТЯ ДАХУ
ОСТАННЬОГО
РЯДУ ЖУПАМИ

Наступний, завершальний етап покриття, – це *зведення шапки і валка на коньку хати*. Шапка зводилася шляхом укладання соломи “внатрус” на місці стику голів жуп. Для зведення шапки слугувала солома, якої чимало залишалося після в’язання жуп. Солома подавалася на дах і рівномірно укладалася по верху даху так, аби

перекривала жупи в половину їхньої довжини. Солома по мірі подачі на дах утоптувалася ногами, поступово нарощуючи похилий скат, який після завершення утворював форму шапки висотою 60-70 см, на яку по всій довжині даху лягав солом'яний валок.

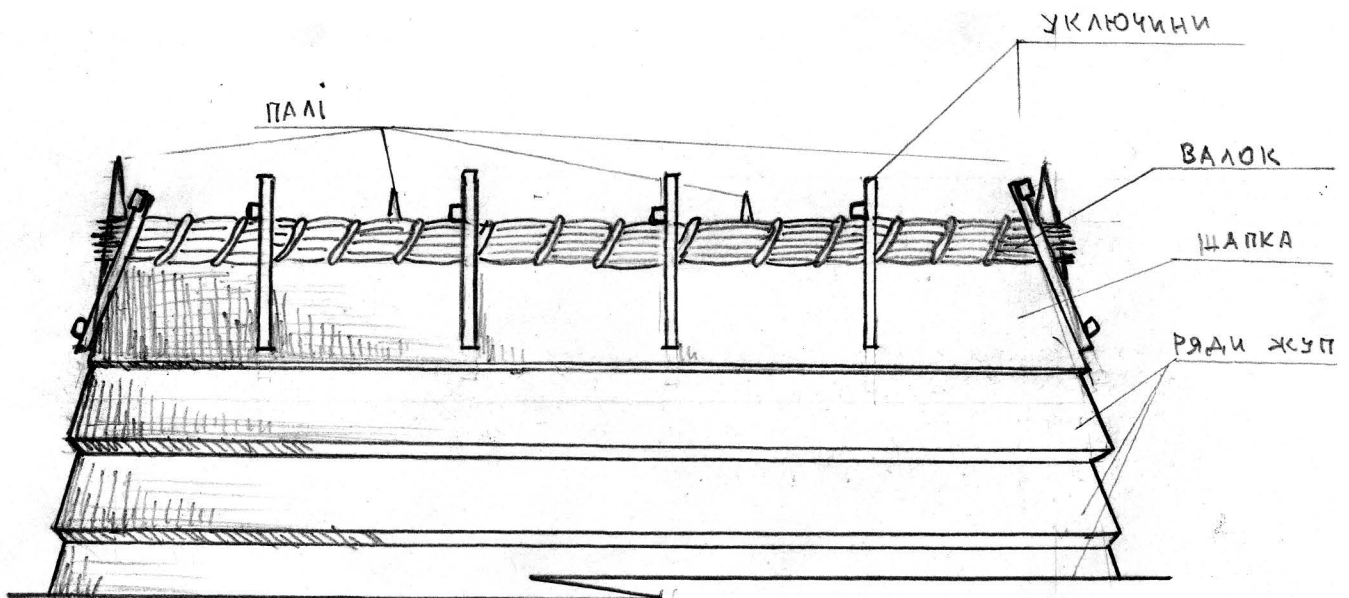
Валок виготовляли таким чином. Брالی довгу смерекову або грабову жердку на довжину верха даху. "Одягали" її в солому шляхом обкладання снопами на всю довжину, після чого обв'язували перевеслом або міцним шнуром (дратвою) (мал. 6).

⑥

Валок

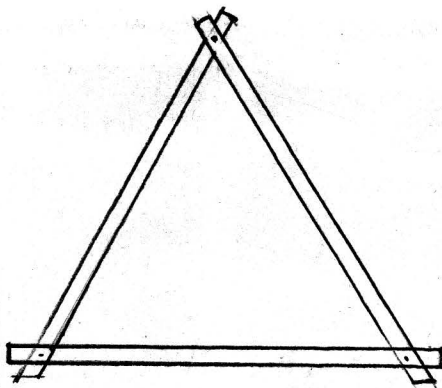
Готовий валок піднімали на дах, одягали його на гострі палі, тим самим ущільнюючи шапку й укріплюючи верх покриття (мал. 7).

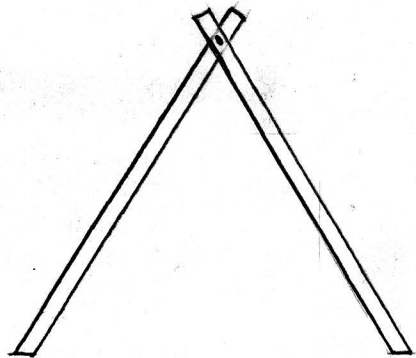
⑦ ФРАГМЕНТ ПОКРИТТЯ
ДАХУ

Завершальний етап покриття – одягання на коньок даху уключин. Уключини виготовляли переважно з тонкомірної деревини хвойних порід (смерека, сосна, ялина). Рідше – граба, берези.

Уключина являє собою дерев'яну конструкцію, яка на причілках даху має форму рівностороннього трикутника, збитого з трьох жердин і кріпиться верхньою частиною на палі даху, а нижньою – широкою площиною – лягає на шапку, тим самим ущільнюючи її. Уключини, які закріплюються по всій довжині конька даху, лежать на валку, несуть ту саму функцію, що й причілкові уключини, але мають форму літери "Λ" (мал. 8, мал. 9).

⑧ Причілкова
УКЛЮЧИНА

⑨ ФАСАДНА
УКЛЮЧИНА.

Технологія покриття дахів жупами описана на основі інформації, отриманої від Макаровича Василя Петровича, 1942 р.н., та Макаровича Максима Гавриловича, 1932 р.н., – майстрів із села Буківцьове Великоберезнянського району Закарпатської області та власних спостережень автора за процесом покрівельних робіт.

Під час покриття хати на садибі з села Медведівці при допомозі Ірини Несен відзнято на відеокасету процес покриття даху "в жупи" з коментарями майстра-покрівельника Макаровича Василя Петровича (див. відеозапис).

Старший науковий співробітник
МНАП НАН України

Михайло МАТІЙЧУК